

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,—. Losse nummers f 0,25. Verschijnt wekelijks.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

Het pas-verschenen boekje met beschouwingen en reacties inzake het beruchtberoemde t.v.-cabaret „Zo is het toe-
vallig ook nog 's een keer", heeft z'n aller-
mooiste vondst op het omslag. Het is de te-
kening van Opland met het woord Pays
Bah, niets dan dit ene woord, maar niet met
een S aan het eind, maar met een H. Het
overtreft in z'n onovertreffbare korthed vrij-
wel alles wat er diepzinnig of spottend, in
proza of op rijm gezegd is en te zeggen valt
— stellig ook wat ikzelf nu nog ga zeggen.
Het bijzonder knappe namelijk van deze
woordspeling die maar één letter betreft, is
de veelzinnigheid ervan. Niemand kan im-
mers precies bepalen wat het betekent, want
het betekent zoveel tegelijk. Het land waar
wij wonen, Nederland, laagland, Pays-Bas,
wordt door die simpele verandering van S
in H opeens een land waar men het land
heeft, een land vol Bah-zeggers, die anderen
er dan weer toe brengen bah te zeggen te-
gen hèn. En zo is het inderdaad: het meest
onthutsende van de t.v.-uitzending is de vol-
strekke tegengesteldheid van de reacties:
voor onze ogen schijnt ons volk uiteen te
vallen in twee stukken die niets met elkaar
gemeen hebben, die voor elkaars oordeel en
verontwaardiging volslagen blind zijn, wiens
ja voor de ander nee is, en omgekeerd. Dit
feit is veel belangrijker dan de hele t.v.-uit-
zending zelf; dit feit is ook niet verdwenen
nu het rumoer wat is verstild en de minister
zijn overhaaste blunder niet door een defini-
tie heeft bevestigd; dit feit is in die fatale
drie, vier dagen voorgoed openbaar gewor-
den, duidelijker zelfs dan uit dit boekje
blijkt. Want door aan krantenknipsels de
datum te ontnemen, en door de meerderheid
van de positieve reacties speciaal voor dit
boekje te laten schrijven en ze niet óók aan
artikelen, ingezonden stukken of particuliere
brieven te ontleen, is er een uitgave ont-
staan die veel minder documentair en — de
redactie zegt het zelf in haar voorwoord —
veel méér demagogisch is geworden, dan mij
wenselijk lijkt. Ik houd niet van demagogie;
die kan men beter overlaten aan de ande-
ren. Een man van karakter laat zich zijn
strijdmethodie niet voorschrijven door zijn
tegenstanders. —

Er is in dit alles een aantal punten die men
goed moet onderscheiden, juist omdat ze in
de reacties zo vaak door elkaar zijn gehaald.
Dat is ten eerste het nieuwe medium van
de televisie, en daarmee het nieuwe ver-
schijnsel van de televisie-kijker. Gesteld dat
deze cabaret-uitzending óntoelaatbaar was
voor de t.v., was ze dan wél toelaatbaar in
een zaal? Of alleen voor de radio, dus zon-
der de zichtbaarheden? Of alleen als tekst in
een tijdschrift, dus zonder het zichtbare spel
en zonder de hoorbare stem?

Ik herinner mij dat de belgische beeldhou-
wer Grard eens een klassieke naakte vrou-
wenfiguur heeft gemaakt, waarvan de plaat-
sing bij een grote nieuwe brug voor snelver-
keer de zedelijke verontwaardiging opriep
van enige pastoors ter plaatse en dus ook
van een groot deel van hun parochieleden —
niet omdat vrachtautochauffeurs, verrukt
over zoveel moois, gevaar liepen hun stuur
kwijt en van de weg in het water te raken;
neen, vanwege de blote zondigheid als zo-
danig. Het beeld werd dan ook weggenomen
en tijdelijk ónder de brug gelegd, aan de
over van de snelle vliet. Maar al gauw vond
men, dat het dáárvor toch te duur was ge-
weest, en men zocht dus een uitweg. Wel:
het kreeg een standplaats in een klein park,
waar geen snelverkeer is en waar de jongste
jeugd en de oudste grijsaards nu in alle rust
— ik zeg niet: gemoedsrust — de vrouwe-
lijke anatomie kunnen bestuderen. Sinds-
dien weet ik, dat er een moraal bestaat voor

PERSONALIA

Prof. Dr. G. STUIVELING. Geboren in 1907.
Volgde de H.B.S. te Groningen, staatsexam-
en. Studeerde daarna aan de universiteit
van Groningen en deed doctoraal examen in
1932. In 1934 gepromoveerd.
Sinds 1935 leraar te Hilversum en sinds 1951
hoogleraar aan de universiteit van Amster-
dam.
Hoofdbestuurslid van het Humanistisch
Verbond sinds de oprichting.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 2 februari 1964

bruggen en wegen, en andere voor parken en paadjes. Zo'n levensles vergeet men nooit.

Daarom ben ik er nu ook niet zo verwonderd over, dat er een aparte moraal blijkt te bestaan voor de t.v., en een andere voor de zaal. Ik zag een paar dagen terug het fantasierijke blijspel „De Maxibulen” van de franse schrijver Marcel Aymé, dat door de Haagse Comedie heel speels ten tonele wordt gebracht. Daar komt een scène in voor die de biecht zó raak parodiseert, dat men als vroom katholiek bepaald over enig incasseringsvermogen moet beschikken om dit nog leuk te vinden. In de stampvolle zaal werd deels luid, deels ietwat gegeneerd gelachen; maar niemand rende het toneel op om Myra Ward krachtadig uit te schelden, of Rob de Lange afdoende te lijf te gaan. Zoiets is, volgens de kranteberichten, echter wél het geval bij vertoningen van Der Stellvertreter van de duitse auteur Rolf Hochhut: het stuk over paus Pius XII en diens al te diplomatieke houding tegenover de nazistische verdelgung van de Joden. Getier en gefluit en gesmijt onderbreken de opvoering haast iedere avond, en het is ook duidelijk waarom. Maar allereerst: waarom bepaald niet. Bepaald niet, omdat er toevallige, argeloze bezoekers zijn die een leuke tijdpassering verwachten en nu onthutst zijn door deze dood-ernstige tegenvaller. Er is geen toeval in dit rumoer: er komen iedere avond tientallen bezoekers die juist vanwege de felle kritiek op paus Pius XII, de opvoering van Der Stellvertreter onmogelijk willen maken. Volgende vraag: maar waarom willen ze dat dan? Weten ze bijvoorbeeld zeker, dat Rolf Hochhut Pius XII onrecht aandoet, zijn de documenten die hij gebruikt heeft onbetrouwbaar of vervalst, zijn de feiten die hij weergeeft, onhistorisch? Nee, van al die honderden schreeuwers in Parijs, in Wenen en waar niet al, is er waarschijnlijk niemand die de documenten kent of zelfs maar zou willen kennen. Zij hebben die ook niet nodig, zo min als Egmondanus documenten nodig had toen hij als ketterjager achter Erasmus aanzat. De Paus als zodanig is voor hen een vereerde grootheid, een onfeilbaar geloofsinstituut, en dus niet een medemens met uiteraard zijn menselijke tekorten, ja zijn menselijke fouten, berekeningen, vergissingen en vergripen. Zij zijn verstand in hun geloof aan een ontmenst symbool, en juist die verstarring maakt hen blind voor het anders tastbare feit: dat voor miljoenen medemens diezelfde paus, iedere paus, de ene levende zo goed als de vele doden, noch symbool noch ontmenst is, maar een feilbaar mens in een grote kerkelijke machtspositie. En wat nog erger is: aan die verstarring ontlent zij het recht, om niet te zeggen de plicht, deze andere mensen te verhinderen in de uiting van hun onverstarde kritiek. De eerbied voor de overtuiging van een ander, eenvoudig omdat het diens eerlijke overtuiging is, is hun vreemd. Hun eerbied voor iemands overtuiging hangt ervan af, in hoeverre zijzelf die overtuiging delen. Er is een dalende rangorde in hun hoeveelheid eerbied: voor de mede-gelovigen veel, voor de anders-gelovigen minder, voor de verkeerd-gelovigen weinig, voor de ongelovigen niets. Ze zijn er nog altijd niet aan gewend, te leven in een wereld vol van

tegengestelde levensbeschouwelijke groepen, ze menen dat één groep de absolute waarheid en dus het absolute recht heeft - de hunne - en daarom organiseren ze protesten en anonieme brieven-lawines, en halen spontaan rotte vruchten te voorschijn die ze toevallig in de schouwburg bij zich hebben. Waarde lizer, hoe vaak hebt u eigenlijk toevallig een rotte tomaat bij u gehad als u een toneelstuk ging zien?

De parallel met de gewraakte t.v.-uitzending is volkomen. Alleen met dit verschil, dat het miljoenenkoppige t.v.-publiek werkelijk op een veel toevalliger manier ontstaat dan de gezamenlijke bezoekers van een schouwburg. Dit t.v.-publiek omvat tienduizenden mensen die nog nooit een schouwburg van binnen hebben gezien en die in de laatste eeuwen nog nooit een cabaret-voorstelling hebben bijgewoond. In het Genève van Calvin waren dans en toneel verboden zaken. Wel spelen studenten van de Vrije Universiteit nu middeleeuwse kluchten, zoals ik met eigen ogen en veel plezier heb mogen zien; maar of ze daarbij postuum de instemming van Abraham Kuyper hebben gekregen, lijkt me een open vraag. Driekwart van ons volk is pas door de bioscoop een klein beetje door de radio een klein beetje méér gewend geraakt aan dingen die afwijken van hun dorps- of kerkse of politieke of provinciale of hollands levenspatroon. Maar het verschil tussen horen en ervaren, het verschil tussen weten dat het er is, en erkennen dat het ook een eigen recht heeft er te zijn, dát verschil blijft bestaan. Bij hun ontmoeting met andersgeaarde levensverschijnselen — of dit nu de homo-erotiek, de artiestenwereld, het jodendom, de buitenkerkelijkheid, de abstracte kunst, het communisme, de rassensmenging betreft — reageren ze woordeloos met het farizeese gebed: Ik dank u Heer, dat ik niet ben als dezulken; een farizeïsme overigens dat bepaald niet alleen bij gelovigen voorkomt. Het vermogen om de eigen volmaaktheid te bevestigen door de „anderen” te verachten, is in aanleg algemeen-menselijk; maar niet iedere mens laat daaraan de vrije loop. Wie eenmaal de menselijke veelsoortigheid in tijd en ruimte heeft erkend, is principieel bereid het recht van de ander en van het andere te erkennen.

*Het is onzeker, waarom wij hier leven.
Wij hebben, uit een warm, diep duister
opgeweld,
argeloos, achteloos ons op weg begeven,
aan ontelbare gevaren blootgesteld,
door leed en moeite en driften heengedreven
en dan in een koud duister neergeveld —
soms denken wij: waren we maar gebleven
diep in dat warme duister voor het leven.
Dit harde, onherbergzame bestaan,
het is een groot, dor veld, waar weinig
groeit.
Maar vreemd is, dat geluk er kan ontstaan,
een enkele maal ontkiemt het ongemoeid.
Soms kan een mens volkomen opengaan
en bloeien als geen bloem ter wereld
bloeit —
Anthonie Donker*

het wonder

samengesteld door: Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weterman.
(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

Dat is geen onverschilligheid jegens de waarheid, zoals door Da Costa al honderdveertig jaar geleden is beweerd en sindsdien door kleinere geesten honderden malen herhaald; het is integendeel het even bescheiden als vastberaden besef dat alle waarheid maar menselijke benadering is van het ene werkelijke en wezenlijke, en dus als al het menselijke: relatief. Het houdt ook niet in, dat men zelf nu alles maar even mooi moet vinden en geen persoonlijke voorkeur mag hebben voor klassiek boven modern, of niet mag geloven dat sommige hedendaagse dingen meer mode zijn dan vernieuwing. Eerbied kan zeer wel op afstand zijn, en zonder gejuich. En inderdaad gun ik mijn medemensen van harte het recht op honderden denkbeelden en verrichtingen, waaraan ikzelf onder geen beding mee zou willen doen.

Maar wat ik mijn medemensen niet gun, is het recht op zelfvernedering. Wat ik hun niet kan gunnen, is het recht om zich zó vies te vertonen als ze zijn, en daarvan openlijk blijk te geven. Het gebruik van een aantal bijbelteksten en het imiteren van een aantal kerkelijke vormen — nato bene nog bedoeld om de televisie-afgoderij zelf te hekelen! — heeft geleid tot een uitbarsting van zó vunze onverdraagzaamheid, dat ze door niets kan worden verontschuldigd. Want zelfs als de cabaretgroep wél de godsdienst, wel de bijbel op cabaretwijze had willen aantasten: wat dan nog? Is een wereldhistorisch boek dat twintig, dertig eeuwen heeft bestaan, daar niet tegen bestand? Mag men hierover niet openlijk van mening verschillen met de meerderheid van ons volk, en mag men wie afwijkende mening niet zó formuleren dat een ander erdoor geschokt of geërgerd wordt? Maar als men die eis op basis van wederkerigheid toepast, dan zijn er heel wat radio- en t.v.-uitzendingen die men achterwege zal moeten laten omdat ze kwetsend

zijn voor ons buitenkerkelijk humanisme. Of mag dát dan wel weer, omdat wij een minderheid vormen? Maar sinds wanneer is de zedelijke norm een zaak van het getal? Rechtvaardigt enige aantasting van welk heilig huisje ook, het peil van de anonieme brieven die bij dozijnen werden verstuurd, het peil ook van sommige krantebijdragen, en de onverholten wens naar censuur bij sommige politici bij wie men meer gezond verstand had verondersteld?

Wij hebben destijds met enig recht gedacht, dat voor een morele verzieking als het fascisme en het nazisme, het nederlandse volkskarakter te veel weerstand bezat. Het lijkt ons na de ervaringen van begin januari een onhoudbaar optimisme. Ook in ons midden, en massaler dan men voor mogelijk had gehouden, is de bruutheid aanwezig die bij gebrek aan argumenten scheldt en slaat; de rancune die wraak neemt vanwege het eigen innerlijk tekort aan beschaving; de fatsoens-tirannie die tot elk onfatsoen in staat blijkt zodra het schijnfatsoen wordt bedreigd. De vraag, hoe wij met dit onfatsoen in ons midden als volk moeten leven, is een probleem waarmee niet enkel psychiaters en maatschappelijke werkers te maken hebben, niet enkel geestelijke en politieke leiders, maar elk verantwoordelijk burger. Wat aan de dag gekomen is, is ten aanzien van de uitzending zó buiten proportie, dat men die slechts als aanleiding, niet meer als oorzaak zal kunnen zien. Het heeft dus ook geen zin, maatregelen te nemen die in de toevallige sfeer van de aanleiding liggen, zo lang men de werkelijke oorzaken ongemoeid laat. Kent men die oorzaken eigenlijk, wil men ze kennen, durft men ze kennen? Of is het zo, dat een diepere analyse van het afschuwelijk verschijnsel waarvoor wij staan — zoals die in dit boekje bijvoorbeeld gegeven wordt door Brinkman en Koomen, of door Brugman — een groot deel van ons volk zou dwingen tot zó veel zelfherziening, dat men er eenvoudig niet mee kan beginnen. Of — en dat is onze enige hoop — of bekijken wij ons toch op de omvang van deze feiten, eenvoudig door de luidheid van het kabaal, en betreft het werkelijk niet méér dan dat percentage uitersten dat wetmatig in geen enkele collectiviteit ontbreekt?

Misschien. Maar dat het jaar in ons land is ingezet met ervaringen die tot voortdurende waakzaamheid verplichten, staat buiten kijf. Want al is niet alle onfatsoen tot macht gekomen, heel wat machtsmisbruik is begonnen met onfatsoen.

Zo is het, zo was het althans; laat het niet wéér zo zijn. —

G. STUIVELING

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

CONVERSATIE

Het Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf zond mij enige tijd geleden een prijs-courant toe die de oplossing kan inhouden voor een moeilijkheid waarmee ik al jarenlang worstel. In deze prijs-courant wordt namelijk te koop aangeboden het werkje Beroepsbeelden. Naar ik thans verneem is het zevende supplement verschenen in een losbladige uitvoering, bestelnummer 2349-7, tegen de prijs van f 2,80. Als dit werk met de zes voorafgaande deeltjes geeft, wat het belooft, ben ik voor minder dan twee tientjes uit de brand.

De Beroepsbeelden zijn verdeeld in 13 verschillende rubrieken, die ik hier niet allemaal ga opnoemen, maar waarvan ik slechts noem de taakbeschrijving, uitrustingsmateriaal, machines en vooral de type-
ring van de beroepsbeoefenaar.

Wellicht zult gij thans vragen, waarom mijn belangstelling naar deze onderwerpen uitgaat. Het antwoord is eenvoudig: om deel te kunnen nemen aan de conversatie op bruiloften en verjaardagen en andere gezellige bijeenkomsten, waar zich gesprekken kunnen ontwikkelen. Als ik het zevende supplement bestudeerd heb zal ik met vrucht kunnen spreken over de werkzaamheden van een kettingsfrezer, een pennenschaver, een overleersnijder, een sigarenopdekker (hand), een schoonheidsspecialiste, een stewardess (luchtvaart) en van nog vele anderen.

Nu heb ik tot nu toe nog maar weinig overleersnijders ontmoet. Ik weet niet eens wat het zijn. Als zij uit andermans leer iets snijden zullen zij naar ik aanneem tot de loontrekkenden behoren net als ik. Maar een stewardess ben ik, figuurlijk gesproken, al eens tegen het lijf gelopen en als men dan niet een behoorlijk gesprek kan voeren over het bereiden van tachtig maaltijden in twintig minuten, zit men met de mond vol tanden.

Wie enigszins mee wil komen dient zich tot in details op de hoogte te stellen van wat de gespreksgenoten belang inboezemt. Hiervoor zijn enkele algemene regelen te geven. In de eerste plaats zal het gesprek tegenwoordig altijd wel enige tijd gaan over automobielen. Wie als ik niet in het bezit van zo'n gemakkelijk voertuig is, kan toch wel een en ander te berde brengen over de grote doorsmeerbeurt, de fuseepennen, het olieverbui en het snelle accelereren. Daarna kan men rustig achteroverzakken, want de wederpartij zorgt dan wel voor de rest. Af en toe knikken en/of bedenkelijk kijken is voldoende en anders zijn korte uitdrukkingen als „remmen op je motor” of „vaste wegliging” voldoende om de wagen op gang te houden.

Enkele andere algemene onderwerpen die herhaaldelijk ter sprake komen zijn de kunst en de levensbeschouwing. Men raakt

er zelden over uitgepraat. Ik heb mij aangewend er tegen te zijn. Waartegen is onverschillig. Als er liefhebbers van een klassiek geborsteld doekje in de kamer zijn, neem ik het graag op voor de non-figuratieve gevoelsontladingen. Het komt echter meer en meer voor, dat ik mij beweeg in de kringen van hen die met Bomans zeggen: „Ergens doet het me wat”, als zij een abstract lijnenspel aanschouwen. Dan haast ik mij te zeggen, dat het mij nergens wat doet en ik stel tegenover de verwarde kunst van het heden het zindelijke vakmanschap van een Piene-man.

Zo wil ik ook, als dat zo uitkomt Potgieter wel tegen Wolkers verdedigen of omgekeerd. Men kan er van opaan, dat het gesprek dan langdurig en geanimeerd is.

Temidden van humanistische vrienden acht ik een bijbeltekst (in het nette, natuurlijk) op zijn plaats, terwijl ik in de meer kerkse middens graag een citaat van dr. Van Praag laat vallen.

Bijzonder pikant is ook altijd het bezoek aan vrienden met een hobby. Ik heb er enkele die zich indringend met de natuurstudie bezighouden. Zij zijn familiaar met de geelgors en verdedigen onderscheidene mossen fanatiek tegen de benzine- en andere dampen die uit de randstad Holland opstijgen. Voor hen heb ik woorden als cryptogamen en symbiose in petto en om het gesprek gaande te houden verdedig ik het goede recht van andere, gemotoriseerde, vrienden om stad- en straatgewoel te ontvliden en hun uitlaatpijpen boven erica en calluna te houden.

In alle omstandigheden echter blijft het gesprek vloten, als men zich verdiept in de ambtsbezigheden der aanwezigen. Mijn echtgenote is hierin zeer begaafd. Ook zonder kennisneming van het zevende supplement kan zij in een minimum van tijd een pennenschaver tot een lyrische beschouwing over zijn arbeid verleiden. Zij trekt daarbij het gezicht van iemand die zijn hele leven verlangd heeft naar een technische uiteenzetting van dit interessante beroep en schijnt van verbazing tot bewondering te vervallen als zij verneemt, wat er allemaal aan het pennenschaven vastzit. Hetzelfde talent ontplooit zij in de aanwezigheid van veeartsen, burgemeesters, leden van de Raad van State, gezinsverzorgsters, betonijzervlechters en steengaasstellers.

Dit talent is mij niet gegeven. Wat haar gegeven is, moet ik mij met veel vlijt eigen maken. En als ik onvoldoende ben voorbereid, kan het gebeuren dat ik maar wat afwezig pijpjes ga zitten roken of maar wat van mijn eigen bezigheden ga vertellen. Dat maakt trouwens weinig indruk, want een pen vasthouden kan iedereen die de eerste klas van de lagere school met goed gevolg heeft doorlopen.

H.H.

lezingen voor de radio

zo. 9 febr. VARA 9.45 uur: Mevr. D. Roethof-Ensing: „Leven de ouders van Ot en Sien nog?”

zo. 16 febr. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: nog niet bekend.

zo. 23 febr. VARA 9.45 uur: A. Treurniet: „Mag ik zo vrij zijn?”
